

הרב יהודא שטיינמעטץ

חלוקת הקריאה בשמיני עצרת כיצד שינו המדפיסים את סדרי הקריאה

איתא בסוף מסכת מגילה (לא.1):

ת"ר וכו' יו"ט האחרון של פסח קורין וכו' ולמחר 'כל הבכור' (דברים יד) ומפטירין וכו'. בעצרת 'שבעה שבועות' (שהוא בפרשת 'כל הבכור') ומפטירין וכו'. יו"ט האחרון [של חג הסוכות] קורין 'כל הבכור' מצות וחוקים ובכור ומפטירין וכו'.

ופירוש רש"י

קורין כל הבכור. אלא שמתחילין עשר תעשר, לפי שיש באותה פרשה מצות וחוקים הרבה הנהוגות בחג באותו זמן שהוא זמן אסיף ועת שהעניים צריכין לאסוף מאכל לביתם ועוד יש באותה פרשה מצות מעשר עני ומצות נתון תתן ופתוח תפתח והעניק תעניק לעבד עברי ושילוח חפשי והעבט תעביטנו.

נמצא שלפי פירוש רש"י בשמיני עצרת לעולם מתחילין מעשר תעשר אפילו בחול בניגוד לאחרון של פסח ויום שני של שבועות שרק בשבת מתחילין מעשר תעשר ובחול מתחילין מכל הבכור [לפי שאין די פסוקים לעשות שבעה קרואים מכל הבכור].

הרי"ף, הר"ן והרמב"ם חולקים וסוברים שבחול מתחילין מכל הבכור כמו בפסח ושבועות ורק בשבת מתחילין מעשר תעשר משום שבעה קרואים.

בטור (סימן תרסח) מובא שני המנהגים:

מוצאין שני ספרים וקורין באחד חמשה ב'ראה' 'כל הבכור' ואם הוא שבת קורין שבעה ומתחילין 'עשר תעשר'. ויש שמתחילין לעולם 'עשר תעשר' לפי שהוא זמן אסיפה ומתנות עניים.

וכן במנהגי מהרא"ק [רבו של המהרי"ל ורבו של רבי אייזיק טירנא] (מנהגי שמיני עצרת סעיף סא) מובא שני המנהגים:

שמיני עצרת וכו' קורא פרשת 'ראה' 'כל הבכור' עד סוף סידרא, ואם שבת הוא קורין ז' מן 'עשר תעשר' עד סוף סידרא, [ורש"י אומר] בין חל בשבת בין חל בחול אין קורין אלא מ'עשר תעשר' מדאמרינן ב"ט האחרון של חג קורין מצות חוקים [ובכור] וקדיש.

במנהגי מהרי"ל [שהוא בנויה על מנהגי אשכנז] (סדר תפלות חג הסוכות, סעיף יג) כתב שנוהגין כמנהג הראשון הנ"ל שאפילו בשמיני עצרת בחול מתחילין מ'כל הבכור':

שמיני עצרת וכו' קורין בסדר 'ראה' 'כל הבכור' והפרשיות עיין לעיל ואם שבת מקדים ומתחיל 'עשר תעשר'.

1 לביור מורחב של כל המנהגים של קריאת התורה בשמיני עצרת ראה "מנהגי קריאת התורה ביום שמיני עצרת" לר' חיים ישראל טעסלער, ירושתנו, תשע"ב.

וכן הוא המנהג עד היום באשכנז, כמו ק"ק פראנקפורט ובנותיה, והנהגין כוותיה².
אולם בספר המנהגים לר' אייזק טירנא [שהוא בנויה על מנהגי אשטריין] כתב שבשמיני
עצרת לעולם מתחילין מ'עשר תעשר' אפילו בחול כמו שפירוש רש"י כנ"ל:

קורין בפרשת ראה מן 'עשר תעשר' חמשה גברי עד סוף סידרא אפילו בחול, כן נ"ל
לפי שעתה זמן אסיפת דגן ומעשר ומתנות עניים, כהן, מעשה ידך אשר תעשה. לוי,
בכל אשר תעשה. ישראל, כל ימי חיך. רביעי, החוקים האלה. חמישי, אשר נתן לך.
ואם הוא שבת קורין וכו' שבעה גברי כדפרשתי לעיל ביום שמיני דפסח.

וכן הוא מנהגנו ע"פ מנהג צרפת אושטריין פולין בעהמן מעהרין אונגארין וכו' והנהגין
כוותיה עד היום³.

הנה רוב מנהגי אושטריין פולין בעהמן מעהרין אונגארין וכו' והנהגין כוותיה עד היום
הם כמו שנקבע בספר המנהגים הנ"ל. כל הקריאות לשבת ויו"ט הוא כמו שמובא בספר
המנהגים ושם הוא קובע איפוא להתחיל ולסיים כל עליה, וע"פ רוב נדפס בכל המחזוריים של
נוסח זה כוותיה⁴.

בקריאה לשמיני עצרת [שע"פ מנהגינו לעולם מתחילין מ'עשר תעשר'] מפורש בספר
המנהגים שם שלכהן קוראין עד 'מעשה ידך אשר תעשה', ללוי עד 'בכל אשר תעשה',
לשלישי עד 'כל ימי חיך', לרביעי עד 'החוקים האלה' ולחמישי עד 'אשר נתן לך'. וכן פסק
בלבוש סימן תרס"ח, ובינתיים לא מצאתי אף אחד שיחלוק על זה. וכן נדפסו בכל המחזוריים
לשמיני עצרת ע"פ נוסח הנ"ל⁵.

לאידך בקריאה של אחרון של פסח ויום שני של שבועות שחל בחול שמתחילין מ'כל
הבכור' מבואר בספר המנהגים שם שלכהן קוראין עד 'תשפכנו כמים', ללוי עד 'כל ימי חיך',
ולשלישי עד 'לא תעשה מלאכה' ולרביעי וחמישי כנ"ל.

לאחרונה מצאתי שכמעט כל מחזוריים החדשים⁶ שינו וחילקו את הקריאה לשמיני עצרת
באופן אחר, לכהן קוראין עד 'תשפכנו כמים', ללוי עד 'כל ימי חיך', לשלישי עד 'לא תעשה
מלאכה' לרביעי וחמישי כנ"ל. והיינו שמחלקין הקריאה כמו החלוקים של אחרון של פסח ויום
שני של שבועות שחל בחול אלא שלכהן מוסיפים ומתחילין מ'עשר תעשר'. וזה דלא כמבואר
בספר המנהגים הנ"ל ובלבוש וכן בכל המחזוריים הישנים. והוא פלא אמאי שינו מזה המבואר
בפוסקים.

לכאורה התחילה הטעות בתחילת המאה העשרים כשהתחיל להיות פאפולארי דפוס
אופסט, ובמקום להסדיר מחדש כל פעם את הקטעים שצריכים בכל תפלה ותפלה כמה פעמים
בסידור או במחזור הסדירו זאת פעם אחת ושוכפלו זאת ממקום למקום.

2 וכן הוא מנהג ארצות המזרח, וכמו שפסק בשולחן ערוך.

3 וכן הוא מנהג החסידים.

4 יוצא מן הכלל הם: כשקורין 'שור או כשב' כתב במנהגי מהר"ל וגם בספר המנהגים לר' אייזק טירנא שכשקורין
חמשה גברי הסדר כך הוא, כהן עד 'אני ה', לוי עד לא תעשו. וצ"ע למה שינו המדפיסים וכתבו שקורין לכהן עד לה' בכל
מושבותיכם וללוי עד לדורותיכם בכל מושבותיכם.

5 וכן ביום שלישי של חול המעוד פסח כתב בספר המנהגים שקורין לכהן עד ולחטאתנו ונחלתנו ובמחזוריים נדפס
עד ההר ההוא.

6 חוץ מר"ד גלדשמידט.

כך לכאורה אירע גם בקריאה של שמיני עצרת, במקום להסדיר מחדש הקריאה של הימים טובים שקורין אותה קריאה כל פעם מחדש, הסדירו זאת רק פעם אחת בקריאה של פסח או שבועות ואח"כ רק שוכפלו זאת משם להקריאה של שמיני עצרת ולא שינו את החילוקים מחדש.

לדוגמא, במחזור 'בית ישראל עם עברי טייטש' שנדפס ע"י היברו פאבלשינג קאמפאני (Hebrew Publishing Company) שהיה נפוץ מאוד בארה"ב⁷ שינו רק מה שכתוב לפני הקריאה של אחרון של פסח ויום שני של שבועות, "וקוראים בס"ת ראשון בפ' ראה, בשבת מתחילין עשר תעשר...", "ל"וקוראים בס"ת ראשון בפ' ראה, עשר תעשר, ואין חילוק בין אם חל בשבת או בחול, מפני... בשבת קורין ז' גברי, ובחול ה' גברי" וכל חילוקי פרשיות בתוך הקריאה לא שינו כלל מפסח ושבועות. ומשום כך נדפס רק "לוי" "ישראל", משום שבפסח ושבועות בשחל בחול אין קוראין 'עשר תעשר' כלל, אבל בשמיני עצרת ראוי היה לכתוב "בשבת לוי" ו"בשבת ישראל".

לאחרונה 'תיקנו' בכמה מחזורי שמיני עצרת שנסדרו מחדש⁸ וכתבו "בשבת לוי" ו"בשבת ישראל". אבל לא תיקנו איפו צריכים לפסק בכל עליה כנ"ל.

בסידורים ישנים לא נדפסו הקריאה לימים טובים (רק במחזורים). ואכן לאחרונה נדפסו בכמה סידורים⁹ בסופו לאחר הקריאה לחול הקריאה גם ליו"ט [משום שכהיום בכמה מקומות אין צריכים מחזורים מכיון שאין אומרים היוצרות], ושם ג"כ נדפסו הקריאה רק פעם אחת. ולפני הקריאה כתבו "בשבת מתחילים מ'עשר תעשר' וכשחל בחול 'כל הבכור'. בשמיני עצרת אף כשחל בחול מתחילים 'עשר תעשר'. המדפיסים לא כתבו איפה לחלק הקריאה לחול של שמיני עצרת, ורק השארו החלוקה של פסח ושבועות כנ"ל.

יש כמה טעמים למה לא הבחינו אף אחד מן מדפיסי הסידורים ומחזורים ובעלי הלכה ומנהגים ובעלי קורא של היום.

המדפיסים ע"פ רוב הלכו אחר מה שנדפס במחזורי ע"ט של HPC הנ"ל ושם נדפס בשמיני עצרת תדפוס מפסח ושבועות עם אותה חילוקי פרשיות כנ"ל. וגם כמה מחזורים ישנים נדפסו ע"פ נוסח אשכנז¹⁰ [ולא נוסח אושטרייך פולין בעהמן מעהרין אונגארין] וע"פ מנהגם אפילו שמיני עצרת רק בשבת מתחילים מ'עשר תעשר' כנ"ל.

בעלי הלכה ומנהגים של היום לא הבחינו משום שלא כתב בפירוש בטור, שולחן ערוך ונושא כליו על הדף ורק בלבוש, כנ"ל] איפה לחלק הפרשיות וגם במשנה ברורה לא נזכר רק שבשמיני עצרת לעולם מתחילין מ'עשר תעשר'.

הבעלי קורא לאחר השואה שבאו לארה"ב השתמשו ע"פ רוב עם מחזורי HPC הנ"ל ונשתכח המנהג המקורי. לעומת זה בארץ ישראל שאכן יש להם מסורה שלא נחלש, שמה אין קורים 'עשר תעשר' כלל, מכיון שבשמיני עצרת קוראין הקריאה של שמחת תורה ע"כ לא שמו לב לזה. וגם רוב המדפיסים כהיום הם בישראל ומכיון שלא נוגע להם לא הבחינו בשינוי זה.

7 ותדפוס מזה נדפס עוד כמה פעמים לאחרונה ע"י דפוס אופסט מוריה.

8 ארטסקרול, בית תפילה, המפורש.

9 ארטסקרול, מעדני אשר, קרני הוד.

10 במחזור רעדלהיים נדפס בטעות שהוא מנהג פולין וכו'.